

De parlamentsverkiezingen van 7 november 1971 : Grote personeelwisseling maar weinig verandering

---

door Wilfried DEWACHTER

Hoogleraar aan de Katholieke Universiteit te Leuven.

★

1. De kans op een rechtstreekse regeringsverkiezing.

Bij de Tweede Kamerverkiezingen van het voorjaar 1971 deed zich in Nederland een uniek verschijnsel in de partijpolitieke ontwikkeling voor : P.v.d.A., D.66 en P.P.R. presenteerden een schaduw-kabinet o.l.v. P.v.d.A. lijsttrekker Den Uyl. Hierna ging de verkiezingsstrijd zich meer toespitsen tot de keuzemogelijkheid tussen de progressieve partijenbundeling en de konfessionele partijenbundeling (K.V.P., A.R.P., C.H.U.). Het nieuwe hierin was niet zozeer het uiteindelijke samengaan van D.66 met P.v.d.A., maar vooral de poging tot rechtstreekse regeringsaanduiding. Spijtig genoeg mislukten de onderhandelingen tussen de konfessionelen en de liberale V.V.D. tot verkiezingskombinatie en droeg ook DS 70 bij tot onduidelijkheid. Hierbij dient aangestipt dat de wens tot rechtstreekse regeringsverkiezing reeds geruime tijd aanwezig is in de Nederlandse politieke vraag (zie het voorstel van D.66 tot rechtstreekse verkiezing van de ministerpresident).

Als Eyskens-Cools op 24 september 1971, vrij onverwacht, het Belgisch parlement ontbinden kan men gewagen van een oorspronkelijk, want zeer weinig voorkomend gegeven in de Belgische politiek : de regering treedt niet af en vraagt om een rechtstreekse regeringsaanduiding. Charles Rebuffat schrijft het met evenveel woorden in *Le Soir* van 25 september : « Le C.V.P.-P.S.C. et le P.S.B. ne vont pas aux urnes divisés, érudant leurs responsabilités et assénant un coup de plus à la démocratie parlementaire. Au contraire, ils se présentent unis, ils s'engagent ensemble sur un programme commun de gouvernement et, mieux qu'aux représentants

de la Nation, c'est à la Nation elle-même qu'ils entendent demander, directement une nouvelle confiance. Dans la pratique constitutionnelle de ce pays, c'est un coup de théâtre. Mieux, c'est une véritable révolution. D'un seul coup, à la fois, on introduit dans cette pratique le pacte de coalition à la mode néerlandaise et la dissolution-référendum à la façon de la Ve République française. A la condition toutefois, répétons-le, de mener l'opération jusqu'au bout, c'est-à-dire de s'entendre sur un programme commun, ce qui sera l'objet des entretiens « au sommet » de lundi entre les partis de la majorité. » (1).

Die topkonferentie tussen de leiders van de meerderheidspartijen wordt echter een flop. En verder bevestigen de partijleiders dat C.V.P.-P.S.C. en B.S.P. ongebonden naar de verkiezingen gaan.

Wat zich zo vernieuwend en van uit democratisch standpunt hoopvol uittekende, heeft slechts een paar dagen stand gehouden. Vrij vlug zijn de verkiezingen afgedaald tot klassieke en bovendien kalme verkiezingen.

Toch blijft nog iets hangen van de mogelijkheid tot rechtstreekse regeringsaanduiding. Zowat iedereen gelooft dat C.V.P.-P.S.C. en B.S.P. het toch samen zullen moeten doen na de verkiezingen. Struktureel kan het moeilijk anders: V.U. en F.D.F./R.W. zijn te radicale opposanten, K.P. is zo niet staatsoppositie toch zeker radicale oppositie en bovendien zeer zwak en de P.V.V. tenslotte is verdeeld in een Waalse P.L.P. en een Vlaamse P.V.V., in een Brusselse gematigde en een Brusselse radicale P.L.P., en verder nog de afgescheurde L.I.B.-L.O.B. De C.V.P.-P.S.C. en de B.S.P. vormen reeds de regering en deze is bovendien niet ontslagnemend, wat zoals hoger gezegd, eerder uitzonderlijk is voor een regering. En tenslotte voert de C.V.P.-P.S.C. propaganda met Eyskens in haar vaandel onder het motto: «*Vertrouwen, zeker is zeker*» en «*Assurez-vous la meilleure équipe*».

Anderzijds zijn er gegevens die afbreuk doen aan de gestalte van een rechtstreekse regeringsverkiezing. In plaats van een gemeenschappelijk regeringsprogramma, komen er onafhankelijk opgestelde partijprogramma's van C.V.P.-P.S.C. en van B.S.P. Na de verkiezingen dienen aldus alleszins onderhandelingen tot het opstellen van een regeringsprogramma gevoerd te worden. Er zijn verder de afstandsverklaringen van de partijvoorzitters, zoals het «*J'en ai marre du C.V.P.*» van Leburton. En Eyskens heeft nog voor de verkiezingen verklaard dat hij het ontslag van de regering na de verkiezingen zal aanbieden.

Grote vraag, en misschien de meest belangrijke inzet van deze verkiezingen, blijft: Welke partij zal de eerste minister leveren: de

(1) *Le Soir*, 25 september 1971.

C.V.P.-P.S.C. of de B.S.P. ? Rond deze vraag worden namen voorgesteld : de C.V.P.-P.S.C. stelt ondubbelzinnig en duidelijk Eyskens voor en voor de B.S.P. lopen de namen van Leburton en Simonet. Al krijgt men niet een rechtstreekse regeringsverkiezing, precies de vraag naar de eerste minister maakt dat toch een deel van die problematiek in de verkiezingen is ingezet ; zie de hoogste positie van de eerste minister in de machtshierarchie van de Belgische politiek (2).

2. Een stabiel regime.

Ten einde het verkiezingsklimaat goed te beoordelen dient men de gezonde situatie van het Belgisch parlementair regime voor ogen te houden.

Het Belgisch politiek regime kent vooreerst een periode van stabiele regeringen. Van 1945 tot 1955, zijnde 10 jaar, telde België 12 regeringen ; dit is een gemiddelde duur van 10 maanden per regering. In de laatste 10 jaar, nl. van 1961 tot 1971 krijgt men een gans ander beeld : slechts 4 regeringen met een gemiddelde duur van 30 maanden, dit is twee jaar en half per regering. Dit zijn cijfers van een stabiel regime (althans naar deze indikator gemeten).

Verder is er het vertrouwen in het regime. En hier moet men even retrospectief gaan kijken tot het voorjaar 1968. In 1968 heeft P. Vanden Boeynants in zijn campagne het beeld opgehangen van een dreigende IV-Republiek-situatie in België. Door een analyse van de verkiezingsuitslagen van 1968 kon reeds vastgesteld worden : « De Belgische Vierde Republiek — indien ze zou bestaan — ligt in de 8 Brusselse kieskantons en niet daarbuiten » (3). Niettemin is het belangrijk even aan te houden dat een belangrijke figuur als Vanden Boeynants deze gedachte poneert. Het weigeren van het premierschap door Vanden Boeynants in 1968 is daarvan een andere aanduiding : « Ik heb van het begin af van de crisis gestreefd naar een driedledige regering, een regering van nationale eendracht. Ik ben daar niet in geslaagd en trek er de conclusies uit » (4). In 1968 nog ziet de P.V.V. een oplossing slechts mogelijk dank zij volmachten. « Eens in het bezit van het verslag van deze Nationale Kommissie en van de uitslag van de volksraadpleging, zal de regering haar verantwoordelijkheid opnemen en voor welbepaalde punten aan het Parlement bijzondere machten vragen » (5).

(2) W. DEWACHTER, *De machtshierarchie in de Belgische politiek*, in *Res Publica*, 1971, nr 3-4, blz. 533-550.

(3) W. DEWACHTER, *Politieke kaart van België. Atlas van de parlementsverkiezingen van 31 maart 1968*. Antwerpen, 1969, blz. 41.

(4) *Keerings Historisch Archief*, 1968, blz. 392.

(5) *P.V.V.-Perspectief*, Brussel, 1968, blz. 51.

Ten aanzien van deze pessimistische opstellingen, heeft eerste minister Eyskens een uitzonderlijke prestatie geleverd. Zonder driepartijenregering en zonder bijzondere machten houdt Eyskens met zijn regering gedurende 3,5 jaar stand (zelfs het realiseren van de volledige termijn van 4 jaar ware mogelijk geweest) en bovendien herziet hij grondig de grondwet, hetgeen niet gelukt was in 1954, noch in 1958 en slechts heel beperkt in 1965-1968.

Er is op de grondwetsherziening kritiek, en veel kritiek uit te brengen maar de stabiliteit en de prestaties van de regering Eyskens zijn duidelijk consoliderend voor het regime geweest; en deze prestaties zijn geleverd zonder afbreuk te doen aan de meest belangrijke en elementaire normen van het parlementaire stelsel. Het kiezerskorps kan zich dan ook met gerust gemoed permitteren om voor de radikale oppositie te stemmen, of ook voor de regeringspartijen te stemmen. Het regime is stabiel. Vóór de verkiezingsdag krijgt men overigens de indruk dat iedereen zowat tevreden is met zijn positie (uitgenomen Brussel en het F.D.F.). De C.V.P. en B.S.P. zijn tevreden met hun positie als regeringspartijen; de V.U. en R.W. zijn tevreden als radikale oppositiepartijen, af en toe medewerkend met de regering om meer het laken naar Vlaanderen of Wallonië toe te trekken, en om niet communautaire programmapunten te helpen realiseren; de P.V.V. hopen een sterke sociaal-ekonomische oppositiefunctie te vervullen en zo een grotere basis te krijgen om aan haar vereniging te werken. De ganse verkiezingsvraag is niet vrij te pleiten van enige hang naar bevoogding van de « staatsburgers ».

3. Een zakelijke berekening leidt tot vervroegde ontbinding.

Dit fundamenteel gegeven van de campagne aangeduid zijnde, past het wat nader in te gaan op de krachtlijnen ervan.

Men weet nu onderhand wel hoe de parlamentsontbinding er gekomen is. De opiniepeilingen vielen zeker niet nadelig uit voor de regeringspartijen. Voor de C.V.P.-P.S.C. verwachtte men een vooruitgang van 1 à 2 %, evenzo voor de B.S.P. Daarentegen voorzag men een teruggang van de P.V.V. met 2 à 4 %. De Volksunie zou status quo blijven. En voor het F.D.F./R.W. leidde men uit de peilingen een vooruitgang van ± 1 % af. Deze opiniepeilingen bevestigden de tendensen die men in de gemeenteraadsverkiezingen van oktober 1970 dacht te kunnen ontwaren. W. Fraeys verwachtte op basis van gemeenteraadsverkiezingen een vooruitgang van C.V.P.-P.S.C. en B.S.P., status quo voor V.U., F.D.F./R.W.

en K.P.B. en een verlies voor de P.V.V. bij komende parlementsverkiezingen ; zie tabel I (6).

TABEL I

Vergelijkingen van de parlements- en gemeenteraadsverkiezingen

	C.V.P.	B.S.P.	P.V.V.	V.U.	F.D.F./ R.W.	K.P.B.
Parlementsverkiezingen 1968	32	28	21	10	6	3
Gemeenteraadsverkiezingen 1970 volgens W. Fraeys	34	29 à 29,5	14	9,5	7 à 8	3

Er was verder het nog steeds hangende en netelige probleem van de Voerkwestie ; daar waar V.U. een campagne over de Voer in het vooruitzicht gesteld had.

Zeer belangrijk was een aanzienlijke toename van de sociaal-ekonomische problematiek : verslapping van de ekonomische conjunktuur ; invoerheffingen van president Nixon en feitelijke opwaardering van de europese munten, vanwaar o.m. vraag voor detaxering van uitvoer ; stijging van de overheidsuitgaven, met grotere stijgingspercentage dan dat van het bruto nationaal produkt ; minder opbrengst van de B.T.W. dan verwacht ; noodzakelijkheid van verhoogde belastingen en/of besparingen ; toename van werkloosheid. Dit zijn verschijnselen die een regering schuwt als de pest in een voorverkiezingsperiode. Een vervroegde ontbinding zou deze tendensen minder zichtbaar laten worden.

Daarbij komt de hang naar verkiezingsopbod en demagogie van een deel van het Belgisch parlementair personeel en van frakties en partijen. Eerste minister Eyskens hierover : « Waarom ons laten afknagen door een pre-electoraal klimaat, toelaten dat verbintenissen worden aangegaan van allerlei aard door partijen die zich voorbereiden op verkiezingen ? (...) Waarom je blootstellen aan allerlei incidenten in het parlement ? De regering verzwakken ? Waarom ? » (7). Uit de campagne blijkt, spijtig genoeg, dat Eyskens niet helemaal ongelijk had. Tegen deze achtergrond geprojecteerd is het « J'en ai marre du C.V.P. » van B.S.P medevoorzitter E. Leburton slechts een incident (8).

Met al deze gegevens voor ogen kan men wel stellen dat juist zoals Wilson in 1970 de regering Eyskens-Cools haar moment gekozen heeft en dat Eyskens-Cools wel een betere prognose gemaakt hebben dan

(6) W. FRAEYS, *De Gemeenteraadsverkiezingen van 11 oktober 1970*. In : *Socialistische standpunten*, 1970, nr 6, blz. 329-337.

(7) *Knack*, 2 september 1971, nr 000.

(8) *Pourquoi Pas*, 23 september 1971, nr 2756, blz. 10.

Wilson anderhalf jaar vroeger. Cruciaal in deze « berekening » was dat Eyskens-Cools veeleer op politieke problematieken steunden daar waar Wilson meer op opiniepeilingen voortging.

4. Een weinig rumoerige lijstensamenstelling en toch grote personeelwisseling.

De lijstensamenstelling, die gedurende de periode van 1 tot 16 oktober de aandacht heeft gaande gehouden, is van de meest traditionele lijstensamenstellingen uit geweest. Meer dan anders werden de beslissingen in beperkte vergaderingen genomen. Er waren minder dreigingen en uitvoeringen van dissidenties dan anders. Wel kwam de Liberale Vlaamse Volkspartij op in Mechelen (afscheuring van P.V.V.). De Christelijke Unabhängige Wählergemeinschaft (dissidentie van de P.S.C.) kwam op in de Oostkantons. Ook de B.S.P. kende hier en daar dissidenties, zoals de Gemeentebelangen in Aalst en de Socialistische Arbeiders Partij in Oudenaarde. De Volksunie had heel wat moeilijkheden in het arrondissement Antwerpen tussen de traditionele, harde vleugel o.l.v. Roosens en Depauw en de multi-dimensionale of centrum-links partijstrekking, o.l.v. Schiltz. De partijleiding heeft toch nog het konflikt kunnen bijleggen.

Dat uit deze kalme en besloten lijstensamenstelling niettemin toch een grote vernieuwing van het politiek personeel komt ligt aan het zich terugtrekken van een 65-tal parlementairen, om reden van gezondheids-toestand, pensioengerechtigheid, afspraken, leeftijdsgrens, kumulatieverbod. Dit brengt een vernieuwing van bijna 17 % van de parlementairen mede. Dit is een bijzonder hoog aantal. Verder komt de vernieuwing nog door de verschuivingen in het stemgedrag in Brussel en Wallonië, die tamelijk grote afmetingen heeft aangenomen. Tenslotte zijn er nog de bokkesprongen van de provinciale apparentering waardoor bij voorbeeld Fayat en De Vlies hun zetel verloren hebben. Zonder het te willen (geen grote konflikten, geen grote campagne hierover) hebben deze verkiezingen een zeer grote personeelwisseling in het Parlement mede gebracht. Tientallen mandatarissen zijn verdwenen.

5. Een matte campagne.

De propagandakampagne is eerder mat en niet al te overvloedig geweest. Wel is één van haar karakteristieken dat de personifikatie van de verkiezingen langs de propaganda verder is toegenomen.

De vaststelling van tendenzen in de propaganda is niet makkelijk omdat zoveel verschillende kanalen gebruikt worden (9). In tabel II wordt de evolutie opgespoord aan de hand van postpamfletten.

Het postpamflet heeft als propaganda-medium het voordeel dat het meer in het bereik ligt van alle kandidaten dan de grote affiches. Het is in dat opzicht meer representatief dan de affiches, zij het misschien minder tekenend voor een campagne. Naar frekwentie is het postpamflet in alle geval een van de meest gebruikte media in de campagnes in België. In vergelijking met de Britse (1966 en 1970) of de Nederlandse verkiezingen (1967 en 1971) (10) is het gebruik van het postinwerpsel in België overweldigend.

TABEL II

Gemiddelde oppervlakte van de persoonlijke propaganda langs postpamfletten in 1968 en 1971

Partijen	Vlaanderen		Wallonië		Kiesarr. Brussel	
	1968	1971	1968	1971	1968	1971
C.V.P./P.S.C.	69	189	65	81	124	360
B.S.P.	10	48	7	36	27	32
P.V.V./P.L.P.	53	110	45	79	75	118
F.D.F./R.W.			8	19	5	8
V.U.	29	32			3	23
Anderen	5	2	5	1		22
Totaal	166	381	130	216	234	563

De cijfers voor 1968 en 1971 van de gemiddelde oppervlakte van de persoonlijke propaganda langs postinwerpsels zijn zeer duidelijk. Over gans de lijn is er toename van de persoonlijke propaganda (een paar kleine partijtjes en splintergroepen in Vlaanderen en Wallonië uitgezonderd). Is er overal toename, het stijgingspercentage is niet gelijk. In Vlaanderen is de toename voor de Volksunie gering, maar in C.V.P., B.S.P. en P.V.V. gaat men met grote stappen vooruit. In Wallonië liggen alle cijfers absoluut al lager dan in Vlaanderen; maar ook de toenamevoet van 1968 en 1971 is er kleiner. Het kiesarrondissement Brussel heeft veruit de grootste mate van persoonlijke propaganda. Als men de cijfers ordent volgens de totale oppervlakte zoals in bijgaande lijst: Brussel 71 : 563; Vlaanderen 71 : 381; Brussel 68 : 234; Wallonië 71 : 216; Vlaanderen

(9) Deze kwestie is uitgebreid besproken in: W. DEWACHTER, *Kleine schaalverandering of trend: de personifikatie van de politiek langs de propaganda*. In: *Res Publica*, 1972, nr 2, blz. 325-341; W. DEWACHTER en E. LISMONT, *Propaganda en voorkeurstemmen. Een betekenisvolle relatie voor de volwassenenvorming*. In: *Volksopvoeding*, 1972, nr 9-10, blz. 353-358.

(10) Volgens steekproeven van postpamflettendossiers.

68 : 166 ; Wallonië 68 : 130 dan krijgt men een duidelijke bevestiging van de tendens die ook op stuk van de affiches naar voor komt (11). Op stuk van personifikatie van de campagne is Brussel omzeggens één verkiezing voor.

De toename van de personifikatie kan op lange termijn de aard van de parlamentsverkiezingen aanzienlijk gaan wijzigen (12). De positieve korrelatie tussen voorkeurstemmen en persoonlijke propaganda betekent dat naarmate de personifiërende propaganda toeneemt, de kiezers ook meer voorkeurstemmen uitbrengen. De vervanging van hoofdvakstemmen door voorkeurstemmen impliceert dat de kiezer de nuttige volgorde der lijsten, zoals door de partijen bepaald ,doorbreekt en zelf bepaalt welke kandidaten de zetels zullen bezetten. Aldus draagt de personifiërende propaganda bij tot een directere inspraak van de kiezer. De gestalte die de propaganda kan aannemen, gaande van zuivere demagogie tot verantwoorde argumentatie rond beleidsalternatieven, laat evenwel ruimte open voor negatieve zowel als positieve resultaten.

Een tweede belangrijk kenmerk van de verkiezingspropaganda 1971 is het niet vertalen van de politieke strijdpunten.

Het C.V.P. programma vermeldt nauwelijks of niet wat dient te gebeuren met artikel 107quater : « Inrichting van de gewestelijke organen, voorzien in artikel 107quater van de Grondwet : ruime bevoegdheid voor alle gewestelijke vraagstukken ». Dat de Vlaamse C.V.P. een ver doorgedreven regionalisering langs 107quater niet sterk propagandistisch heeft aanhangig gemaakt, lijkt, gezien de verkiezingsuitslag, een grote taktische- en misschien zelfs strategische fout. Nog minder behandelt zij de morele problematiek van abortus, contraceptiva, eutanasië, censuur, drugs, inbreuken op de persoonlijke levenssfeer, reclame op televisie. In het C.V.P. programma is zeer weinig te vinden over belangrijke vragen betreffende de economische politiek : welk prijzenbeleid ; welke conjunctuurpolitiek ; welke fiskale maatregelen ; hoe de inflatie tegengaan ; hoe het deficit van de ziekteverzekering aanzuiveren ; wie betaalt de milieubescherming ?

In het B.S.P.programma vindt men niets over resoluties van het A.B.V.V.-kongres als de arbeiderskontrolle in het perspektief van zelfbeheer, en als de socialisering van de banken en de energiesektor ; de oprichting van openbare holdings en banken, van openbare ondernemingen in expansieve sectoren, globaal onderzoek van de fiskaliteit, hervorming van de financiering van de maatschappelijke zekerheid. Over punten als

(11) Zie W. DEWACHTER, *a.w.*, blz. 331-337.

(12) Zie W. DEWACHTER en E. LISMONT, *a.w.*, blz. 357-358.

nationalisering van de sleutelsektoren, spreiding van de politieke en economische macht, vervoer, inkomens- en vermogensverdeling, de nationale gezondheidsdienst is in het B.S.P. programma zo goed als niets terug te vinden (13).

Als men deze programma's vergelijkt met de programma's van het voorjaar 1971 in Nederland dan moet men wel vaststellen dat de Nederlandse partijen hun kiezers veel meer duidelijkheid geven, meer democratisch aanspreken. De Nederlandse partijen rekenen de kostprijs van het ene programma uit tegenover deze van het andere programma; zij vermelden voor en tegen. De Nederlandse partijen doen een beroep op de kiezers tot keuzen van alternatief beleid. De Belgische partijen daarentegen hebben een campagne uitgewerkt van optieloze aanwezigheid van de burger:

- « Maak ons sterker » zegt V.U.
- « Vertrouwen » zegt C.V.P.
- « Nous prendrons le pouvoir à Bruxelles » zegt het F.D.F.
- « Samen eensgezind » zegt B.S.P.

De campagne wordt zeer overwegend symbolisch gevoerd. Zij is ook veel minder scherp en intensief als in 1968, Brussel weliswaar uitgezonderd. Het meest spektakulaire feit uit de campagne is wel de oproep van P.H. Spaak om F.D.F./R.W. te stemmen.

Uit dit alles komt de vaststelling naar voren dat de propaganda en de verkiezingsgestalte niet stenk het politiek debat hebben vertaald.

Na de verkiezingen zullen de staatsburgers vernemen welke belastingen zullen verhoogd worden. Na de verkiezingen zullen de staatsburgers vernemen hoe het deficit van de ziekteverzekering zal opgelost worden. Na de verkiezingen zullen de staatsburgers vernemen tot waar het economisch gewest Brussel zich uitstrekt. Na de verkiezingen zullen de staatsburgers vernemen of er al dan niet iets in huis komt van het kiesarrondissement Halle-Vilvoorde. Na de verkiezingen zullen de burgers vernemen hoe de Voerkwestie zal worden opgelost. Na de verkiezingen zullen de staatsburgers vernemen wat er met het schoolpakt gebeurt. Na de verkiezingen zullen de staatsburgers vernemen hoe de milieubescherming zal betaald worden.

De heirscharen der politieke partijen dienen periodisch geteld te worden. Dan maar weer eens tellen en is men nagenoeg andermaal voor vier jaren gerust.

---

(13) F. LAVAERT, *Dossier verkiezingen*. In : *De Nieuwe*, 5 november 1971, nr 397, blz. 3-9.

Die brave, trouwe, apatische kiezer die de Belgische kiezer is !... Je kan er telkens een beroep op doen, als je het maar niet te frekwent doet.

Werd hoger gesteld dat een aantal normen van het parlementair leven het goed stellen, de inspraakansen van de burger stellen het niet zo bijster goed.

6. « Meer dan 1 miljoen afwezige kiezers ».

Men heeft het langs alle kanten uitgeschreeuwd : « Meer dan 1 miljoen afwezige kiezers ». Dit cijfer is nochtans niet zoveel hoger als dat van 1968. Maar er zijn verschuivingen binnenin dit cijfer opgetreden. Vooreerst dient een vermindering van het aantal afwezige kiezers genoteerd. Dit waarschijnlijk ingevolge de faciliteiten als stemmen per briefwisseling en stemmen per procuratie, die men heeft ingevoerd. Anderzijds valt er een vermeerdering van het aantal blanco en ongeldige stemmen te noteren. Voor de Kamer loopt dit van 6,8 % in 1968 naar 8,0 % in 1971 ; deze stemmen vertegenwoordigen zowat het stemmenaantal voor 15 à 16 Kamerzetels. Bij de Senaatsverkiezingen stijgt het cijfer van 8,0 % naar 9,2 %, of een stemmenmassa voor 8 à 9 zetels. Deze cijfers zijn duidelijk de hoogste cijfers sinds 1919. Gemiddeld waren er (zonder 1971) voor de Kamer 5,3 % en voor de Senaat 6,7 % blanco en ongeldige stemmen. Verontrustend is vooral de scherpe stijging sinds 1958 : toen bedroegen de cijfers respectievelijk 4,9 % en 5,7 %.

Een eerste vraag rijst hier : Waarom het konstant hoger percentage blanco en ongeldige stemmen in Senaat ? Het antwoord is niet zonder meer duidelijk. Mogelijk zijn een aantal kiezers door het « kworum-mes » ontgoocheld ; misschien speelt ook het restant van de kleine partijtjes die enkel in Kamer opkomen ; misschien is er ook ontmoediging door moeilijker inspraak omwille van het dubbel aantal stemmen per zetel dat nodig is en omwille van de provinciale- en de gekoöpteerde senatoren. Misschien speelt uiteindelijk hier enkel de sociale afstand tussen kiezers en senatoren ? Het blijft in deze echter bij het formuleren van hypotesen.

Een tweede en nog belangrijker vraag t.a.v. de keuzeverzaking dringt zich op uit de cijfers van 1971. Vanwaar komt de gestadige stijging van het aantal blanco en ongeldige stemmen, vooral nu V.U. en F.D.F./R.W. toch heel wat misnoegde kiezers van de traditionele partijen opvangen ?

Bij het beantwoorden van deze vraag moet men zich hoeden voor de wensdroom van vele sociologen en politologen : één faktor is verklaring voor de hele realiteit ; een monistische verklaring is hier waarschijnlijk onmogelijk. Er zijn een aantal factoren die in andere politieke stelsels spelen en die ook bij ons kunnen spelen.

Er is vooreerst de groeiende ondoorzichtigheid van het verkiezingsstelsel.

Er zijn in België rechtstreekse verkiezingen voor het parlement, voor de provincieraden, voor de agglomeratie- en federatieraden en voor de gemeenteraden (14). De politici zijn er in geslaagd voor deze vier verkiezingen een ander verkiezingsstelsel te ontwerpen.

Er is verder, en dit lijkt ons zeer belangrijk, de voor een groot aantal burgers tamelijk probleemloos stijgende welvaart. Men heeft het genoemd : de roes of de slaap van de welvaartsmaatschappij.

Een aantal « waarden » die deze welvaartsmaatschappij draagt : « vrije tijd » « konsumptie » « luxe » « genieten » « meer welvaart » en het daarbij duidelijk liggend « individualisme » hebben hun effect op alle vormen van participatie : op de syndikale participatie, zowel als op de beroepsparticipatie, als op de kulturele participatie. Waarom zouden zij ook niet in het politieke zitten ; temeer daar het politieke door een grote sociale afstand is gekenmerkt. Bij een aantal kiezers kan de politiek van de op kommando-aanwezigheid die men jarenlang gevoerd heeft, zich nu ook in manifeste apathie uitdrukken. In de katolieke zuil lost de secularisatie de greep van de zuil op haar kiezers en één van de richtingen waarin de kiezers zouden kunnen gaan is de apathie, gezien de voorgedij van vroeger hen geen participatie heeft geleerd. Men heeft lang niet voldoende aan politieke ontvoogding van de kiezers gedaan.

Bij een beperkt aantal speelt het niet vinden van een valabele partij of het zich afzetten tegen het systeem ; zie de linkse radikalisering en tevens de makke K.P.B. en de toch, in vergelijking met andere socialistische partijen in Europa, vrij rechtse B.S.P. Het aantal van deze kiezers die blanco of ongeldig stemmen mag men evenwel niet overdrijven. Vooreerst wijzen de schaarse cijfergegevens erop dat de links-radikalen, hoewel bijzonder actief, niet overdreven talrijk zijn. En verder is er het verschijnsel, dat zoals De Nieuwe Maand schreef : « Uit de recente enquêtes is gebleken dat men de nieuwe partijen in toenemende mate jong en dynamisch » acht (15), waardoor een aantal « linkse » jongeren gaan stemmen voor V.U. en R.W.

7. Vlaanderen stemt anders dan Wallonië.

Behalve in het kiesarrondissement Brussel, is de partijenwaaier zeer klassiek : de drie traditionele partijen : C.V.P.-P.S.C., B.S.P. en P.V.V./P.L.P., daarnaast de twee radikale volksnationale lijsten Volksunie en

(14) Afgezien van sociale en korporatieve verkiezingen.

(15) *De Nieuwe Maand*, nr 9, november 1971, bijlage, blz. 3.

TABEL III
Stemmenverdeling bij de Kamerverkiezingen van 1971

	Vlaanderen			Wallonië			Brussel			België		
	absolute cijfers 71	% 71	Vershil 71-68	absolute cijfers 71	% 71	Vershil 71-68	absolute cijfers 71	% 71	Vershil 71-68	absolute cijfers 71	% 71	Vershil 71-68
Ingeschreven kiezers	3.461.461			2.018.260			791.519			6.271.240		
Kiezers	3.212.092	92,8	1,7	1.820.800	90,2	1,4	708.376	89,5	0,5	5.741.268	91,5	1,4
Blanco en ongeldige stemmen	283.522	8,8	1,2	126.434	6,9	0,9	49.681	7,0	1,3	459.637	8,0	1,3
Geldige stemmen	2.928.570	91,2	— 1,2	1.694.366	93,1	— 0,9	658.695	93,0	— 1,3	5.281.631	91,9	1,3
CVP-PSC	1.106.890	37,8	— 1,3	347.838	20,5	— 0,4	132.467	20,1	— 7,5	1.587.195	30,1	— 1,6
BSP	719.080	24,6	— 1,4	583.374	34,4	— 0,1	(a) 119.711	18,2	0,5	1.438.626	27,2	— 0,8
PVV/PLP	482.994	16,5	0,3	299.089	17,7	— 9,0	(b) 16.461	2,5	0,2			
							(c) 64.833	9,8		887.574	16,8	— 4,1
							(d) 23.374	3,6	— 10,2			
							(e) 17.284	2,6				
DFD/RW	12.633	0,4	0,2	353.416	20,9	10,4	227.196	34,5	15,9	593.245	11,2	5,3
Volksunie	549.682	18,8	1,9				37.235	5,7	1,5	586.917	11,1	1,3
KPB	46.999	1,6	0,2	98.651	5,8	— 1,1	18.545	2,8	2,4	164.195	3,1	— 0,2
Andere lijsten	10.292	0,4	— 0,1	11.998	0,7	0,2	1.589	0,3	— 0,5	23.879	0,5	0,1

- (a) PSB lijsten Simonet-Machtens.
 (b) Rode Leeuwen.
 (c) PLP lijst Van Offelen-Hougardy.
 (d) PLP-PVV coalitie Delforge-Bascour.
 (e) LIB-LOB.

F.D.F./R.W., verder de K.P.B. en een niet al te overdreven aantal kleine lijstjes. In het kiesarrondissement Brussel komt de C.V.P./P.S.C. met één lijst naar voren (de P.S.C.-lijst Persoons van 1968 is in grote mate naar het F.D.F. overgegaan); de socialisten blijven verdeeld met naast de federatie P.S.B. de lijst van de Rode Leeuwen; bij de P.V.V. tenslotte is er de grote verdeeldheid met 3 lijsten: de radikale P.L.P. lijst Van Offelen-Hougardy, de gematigde P.L.P.-P.V.V. coalitie Delforge-Bascour en de dissidente L.I.B.-L.O.B. o.l.v. Mundeleer.

Hoe talrijk zijn de « heirscharen » die zich op 7 november achter de partijen hebben opgesteld? Tabel III: Stemmenverdeling bij de Kamerverkiezingen van 1971 geeft hiervan de cijfergegevens (16).

Wat kan men uit deze cijfers besluiten?

De regionale opdeling drukt zich verkiezingsmatig uit. Er is een ander resultaat in Vlaanderen dan in Wallonië en Brussel. Dit blijkt ook duidelijk uit de kartodiagrammen *Grootste stemmenwinst en Grootste stemmenverlies in de kieskantons naar partij*.

Wallonië en Brussel halen hun achterstand op inzake elektorale steun aan de volksnationale en taalkundige partijen (17).

Er stelt zich evenwel een moeilijk probleem: in Wallonië lijkt er een verschuiving te zijn van P.L.P. naar R.W. Dit lijkt als overgang zeer moeilijk. Verdedigde de P.L.P. in 1968 niet de Belgische eenheid en is het R.W. niet uitgesproken federalistisch en tamelijk links? In een onderzoek over de houding van het Waals electoraat schrijven D. Seiler en J. Raes: « Le tempérament de droite est à la fois attaché à l'unitarisme, au capitalisme, au pluralisme externe et hostile à la démocratisation de l'entreprise et au rôle des syndicats; tandis que le tempérament de gauche est à la fois partisan de la participation; du syndicalisme et opposé au capitalisme, au pluralisme externe et à la Belgique unitaire » (18). Hoe dan de overgang van rechts naar links begrijpen? Wij vermoeden een dubbele verschuiving. In de eerste plaats van de P.L.P. naar de P.S.C. De P.S.C. is zich van 1968 op 1971 rechtser gaan opstellen, heeft van de verdeelde P.V.V. het Belgische-eenheids-imago overgenomen. Als verlengde hiervan is een tweede verschuiving mogelijk, namelijk deze van de linksere (jongere) katholieken van de P.S.C. naar het R.W. Seiler en Raes schreven in 1970 reeds: « A gauche, le rôle catalyseur eût pu être joué par le P.S.C.: en 1968 la chose était possible alors que la

(16) Traditioneel worden de verkiezingsresultaten gegeven aan de hand van de uitslagen van de Kamerverkiezingen. Deze van de Senaatsverkiezingen wijken doorgaans weinig hiervan af.

(17) Tenminste in de mate dat er een algemeen Belgische norm is.

(18) D. SEILER, J. RAES, *Idéologies et citoyens. Analyse d'un échantillon de l'électorat wallon*. Brussel, 1970, blz. 150.

direction de ce parti était fortement influencée par des hommes du M.O.C. et des intellectuels du club « La Relève ». Mais le succès de la liste dissidente de M. Vanden Boeynants à Bruxelles et les changements effectués dans la direction de ce parti permettent de penser que l'union de la gauche ne viendra plus de ce côté. Reste le R.W. : les alliances effectuées en vue des élections communales de 1970 par ce parti et la démocratie-chrétienne annonceraient-elles un regroupement futur au niveau wallon ? » (19).

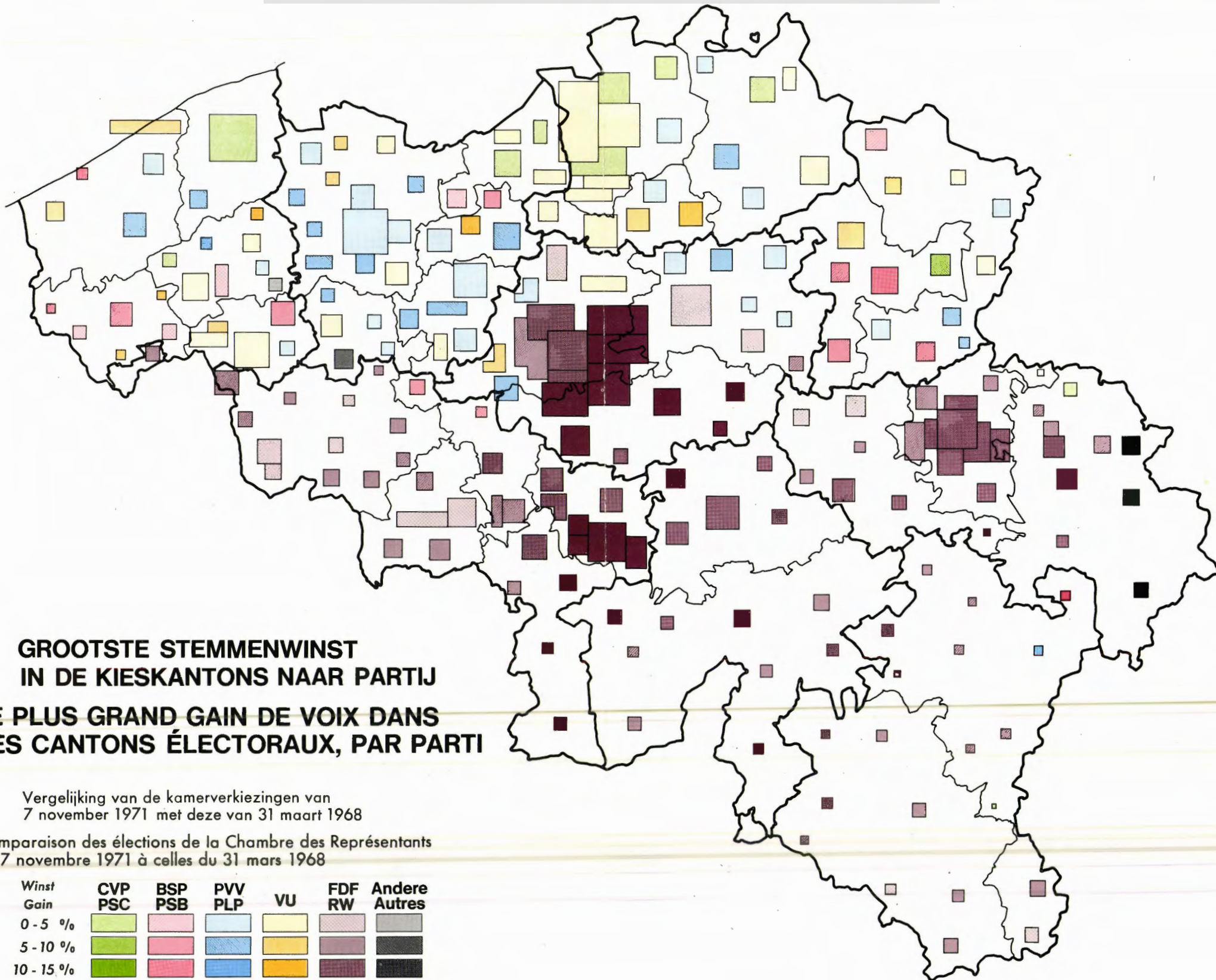
Cijfermatig is de dubbele verschuiving van P.L.P. naar P.S.C. en van P.S.C. naar R.W. in de resultaten niet te zien. Het is zelfs volgens de waarschijnlijkheidsleer een bijzonder kleine kans dat telkens gelijke proporties van de P.L.P. naar P.S.C. als van P.S.C. naar R.W. zouden gaan. En toch zou hierin een deel van de werkelijkheid kunnen steken.

Wat Brussel betreft is de uitslag zeer begrijpelijk.

Brussel, en vooral bepaalde beroepskategorieën in Brussel voelen zich aangevallen en bedreigd. Er is de bedreiging van de pariteit in de Brusselse administratie ; er is de bedreiging van de afremming van het verfransingsproces (cf. la liberté du père de famille). Er is een bepaalde mate van carcan rond de 19 gemeenten : misschien kunnen nog enkele gemeenten opgenomen worden maar daarmee zal het gedaan zijn. Dat weten de immobiliënmaatschappijen nu reeds en voeren een konsekwente politiek ; waardoor de carcan zich evident verstevigt. Er is de bedreiging van het frans als leidende taal in België. Er komen meer en meer Vlamingen « die het vertikken » nog frans te spreken te Brussel, ook als zij het nog behoorlijk kunnen. Dit feit is een enorme ergernis want de eigen efficiency van de leidende franstalige (op welk niveau ook) wordt hierdoor in vraag gesteld. Er is de dreiging van de Vlaamse macht. Het bruto gewestelijk produkt van Vlaanderen (zonder Halle-Vilvoorde dan nog) bedraagt bijna evenveel als dat van Wallonië en Brussel (Halle-Vilvoorde hierbij gerekend) samen. En daar waar het bruto gewestelijk produkt voor Brussel verhoudingswijze stationair is en dat van Wallonië daalt, neemt dat van Vlaanderen toe. Uiteindelijk is Vlaanderen ook een economische macht aan het worden. En deze macht van Vlaanderen ervaart men en ziet men. Er is de bedreiging dat het economisch gewest Brussel tot 19 gemeenten zal beperkt zijn. Daarbij komt voor het eerst in de geschiedenis dat Brussel het 3 jaren zonder minister heeft moeten stellen : Snoy en Scheyven werden zeer weinig als Brusselse ministers ervaren ; Vermeylen nog minder en Fayat zeker niet. En als klap op de vuurpeil heeft de regering Eyskens-Cools voor het eerst in de

---

(19) D. SEILER, J. RAES, *a.w.*, blz. 154.

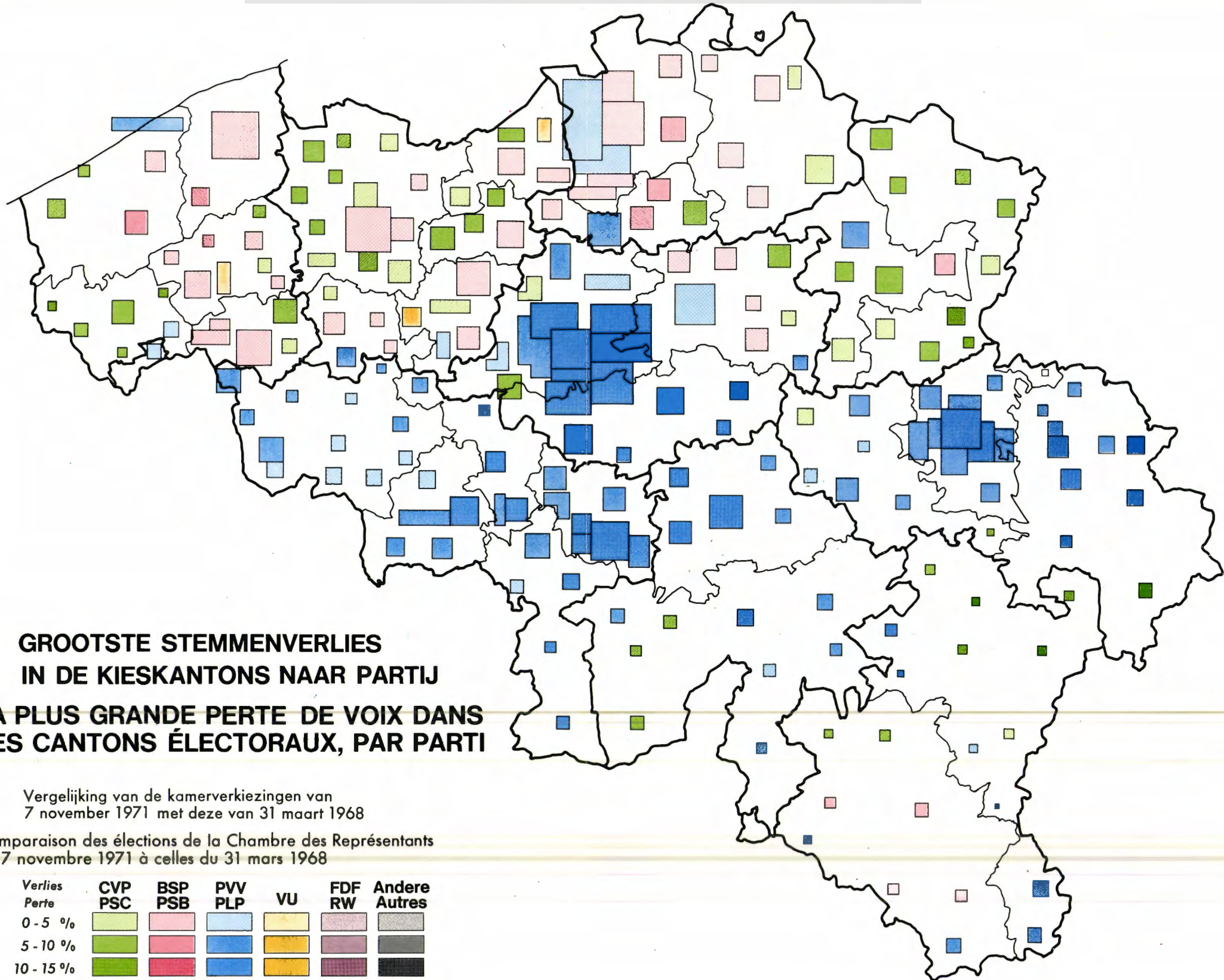
GROOTSTE STEMMENWINST IN DE KIESKANTONS NAAR PARTIJ

LE PLUS GRAND GAIN DE VOIX DANS LES CANTONS ÉLECTORAUX, PAR PARTI

Vergelijking van de kamerverkiezingen van
7 november 1971 met deze van 31 maart 1968

Comparaison des élections de la Chambre des Représentants
du 7 novembre 1971 à celles du 31 mars 1968

Winst Gain	CVP PSC	BSP PSB	PVV PLP	VU	FDV RW	Andere Autres
0-5 %	Light Green	Light Pink	Light Blue	Light Yellow	Light Purple	Light Grey
5-10 %	Green	Pink	Blue	Yellow	Purple	Dark Grey
10-15 %	Dark Green	Red	Dark Blue	Orange	Dark Purple	Black
15+ %	Dark Green	Red	Dark Blue	Orange	Dark Purple	Black

GROOTSTE STEMMENVERLIES IN DE KIESKANTONS NAAR PARTIJ

LA PLUS GRANDE PERTE DE VOIX DANS LES CANTONS ÉLECTORAUX, PAR PARTI

Vergelijking van de kamerverkiezingen van
7 november 1971 met deze van 31 maart 1968

Comparaison des élections de la Chambre des Représentants
du 7 novembre 1971 à celles du 31 mars 1968

Verlies Perte	CVP PSC	BSP PSB	PVV PLP	VU	FDF RW	Andere Autres
0-5 %	Light Green	Light Pink	Light Blue	Light Yellow	Light Purple	Light Grey
5-10 %	Medium Green	Medium Pink	Medium Blue	Medium Yellow	Medium Purple	Medium Grey
10-15 %	Dark Green	Dark Pink	Dark Blue	Dark Yellow	Dark Purple	Dark Grey
15+ %	Very Dark Green	Very Dark Pink	Very Dark Blue	Very Dark Yellow	Very Dark Purple	Very Dark Grey

geschiedenis enigszins tegen Brussel geregeerd: beperking tot de 19 gemeenten, pariteit in het college en de Nederlandse kultuurkommissie.

Deze bedreigingen zijn zeer sterk aan gevoeld door bedienden en kaders. Zij verklaren dan ook grotendeels de verschuivingen bij het Brusselse kiezerskorps. Zie de lokalisatie van de F.D.F.stemmen: in residentiële gemeenten als Elsene, Etterbeek, de Woluwe's, Oudergem, Watermaal, Ukkel. Er is een verschil van 20% stemmen met arbeidersgemeenten als Anderlecht en Molenbeek.

Het is een angstreactie, een verdediging, een agressieve opstelling van uit deze situatie. « Nous prendrons le pouvoir à Bruxelles ». Deze slogan is een enorm programma. Of de reactie van het Brussels kiezerskorps strategisch of taktisch de beste is, is niet zonder meer duidelijk. Dat een deel van het kiezerskorps toch de F.D.F. weg gekozen hebben is begrijpelijk: de drie traditionele partijen hebben meegeholpen aan deze bedreiging (zie o.m. de realisatie van de grondwetsherziening). Zie de splitsing van P.L.P.-P.V.V. die eruit is voortgevloeid.

Deze tendens heeft zich bij de agglomeratieraadsverkiezingen van veertien dagen nadien nog geaccentueerd, zie tabel IV (20).

TABEL IV

Vergelijking parlaments- en agglomeratieverkiezingen in Brussel in november 1971

	Parlaments- verkiezingen FDF + PLP	Agglomeratie- verkiezingen Rassemblement Bruxellois	Parlaments- verkiezingen VU	Agglomeratie- verkiezingen VU
Kanton Brussel-stad . . .	42,4	44,3	5,7	7,0
Kanton Sint-Gillis . . .	45,8	48,2	2,6	3,5
Kanton Molenbeek . . .	38,6	38,5	6,0	8,2

Blijft dan de uitslag van de parlamentsverkiezingen in Vlaanderen. Welke lijn is daar in te trekken? Dit is een zeer moeilijke opgave. Terwijl het in Wallonië en Brussel om grote verschuivingen gaat, althans wat R.W. en P.L.P. betreft, zijn er in Vlaanderen slechts beperkte verschuivingen opgetreden. Bovendien lopen de richtingen van de verschuivingen in Vlaanderen, weer in tegenstelling tot Wallonië en Brussel, erg uit mekaar. Zij zijn binnen het Vlaamse landsgedeelte, zelfs binnen de provincie en het arrondissement frekwent tegengesteld. Zie de kartodia-

(20) Bij de agglomeratieverkiezingen was men stemgerechtigd vanaf 18 jaar, waar dit bij de parlamentsverkiezingen slechts vanaf 21 jaar is. Dit maakt een zuivere vergelijking ook moeilijk. De heterogene samenstelling van 5 van de 8 Brusselse kieskantons maakt een verder doorgedreven vergelijking bijzonder moeilijk.

grammen : *Grootste stemmenwinst en Grootste stemmenverlies in de kieskantons naar partij.*

De C.V.P. bij voorbeeld verliest 5,9 % in Kortrijk en wint 3,7 % in Brugge ; zij wint 1,7 % in Antwerpen en verliest 1,2 % in Mechelen.

De P.V.V. wint stemmen in Roeselare-Tielt, Gent, Dendermonde en Aalst maar verliest in Antwerpen, Mechelen, zij wint in Turnhout, verliest veel in Hasselt en wint weer in Tongeren.

De B.S.P. wint in Limburg maar verliest in Genk ; zij verliest in Antwerpen en in West-Vlaanderen, behalve in Ieper, zij verliest in Oost-Vlaanderen.

De Volksunie wint overal, behalve in Aalst.

Wat daaruit besluiten ?

Vooreerst moet aangestipt worden dat het om eerder kleine verschuivingen gaat. Hier is het dan ook nuttig de algemene atmosfeer van de verkiezing in herinnering te brengen : nl. een aanvaarding van de posities. De grondwetsherziening leek niet zo slecht voor Vlaanderen (Brussel had nog niet gestemd). De Belgische frank was zeer behoorlijk door de internationale monetaire perikelen geloodst. Er was wel de B.T.W., maar die moest toch ingevoerd worden. En de regering had aan sommige categorieën burgers vermindering van belastingen gegeven. De welvaart en de macht van Vlaanderen namen toe. De oppositie van de V.U. was tamelijk kalm, zoniet mak geweest. Met deze verkiezingsgestalte als decor op het politieke toneel hebben de Vlaamse kiezers zeer waarschijnlijk een variëteit van kiesmotieven gehanteerd.

De toename van de Volksunie is er gekomen, voor een deel ondanks de Volksunie zelf. Haar beperkte vooruitgang dankt zij misschien wel aan haar meer en meer uitgesproken imago (langs haar programma en haar kongressen — niet haar propaganda) van vernieuwing-in-zich-dragende-oppositiepartij : haar meer uitgetekend centrum-links karakter. Dit trekt een aantal jongeren aan, bijna ondanks een reeks plaatselijke kandidaten.

De Nieuwe Maand, in dit opzicht een onverdachte bron schrijft « Wie omgaat met jongere arbeiders en met studenten weet dat de partijvernieuwing op volksnationale grondslag nu ook steun krijgt uit een heel andere hoek : een aantal kiezers hebben enige tijd zitten wachten op een wezenlijk sociaal economisch alternatief, maar zijn dit wachten op Godot beu geworden. Zij hebben op 7 november op de Volksunie gegokt in de hoop dat deze partij misschien toch de draagster zou kunnen worden van de verhoopde vernieuwing » (21).

(21) *De Nieuwe Maand, a.w., blz. 5.*

De uitslagen van de Agglomeratie-en Federatieverkiezingen geven zeer duidelijk de tweede reden van de vooruitgang van Volksunie aan ; voor de cijfergegevens zie tabel IV.

Bij de agglomeratieverkiezingen in Brussel is de Volksunie duidelijk vooruitgegaan. En deze vooruitgang lijkt een reactie te zijn op de bedreiging die op Vlaams Brabant weegt, op de bedreiging die op de Vlamingen in Brussel weegt en op de bedreiging die op de regionalisering weegt.

Deze bedreigingen hebben een aantal Vlamingen er toch toe aangezet, ondanks het euforistisch C.V.P.-klimaat en ondanks de afwezigheid van de Volksunie op deze punten (de Voerkwestie achtte zij veel belangrijker) ook al bij de parlementsverkiezingen toch Volksunie te stemmen. Het zijn stemmen op de Volksunie, haast ondanks de Volksunie.

Wat de andere partijen betreft, valt er veel minder een duidelijk verschijnsel waar te nemen. Bij de kiezerskorpsen van de andere partijen heeft men, behoudens de van oudsher vast gesocialiseerden, meer rekening gehouden met konkrete strijdpunten, met bepaalde personen, met politiek op vrij korte termijn, met dienstbetoon. Deze verandering van tijdsdimensie betekent voor een aantal kiezers toch een zeer grote verandering in vergelijking met vroeger. Dit is mogelijk door een voortschrijdende « secularisatie » : de houdingen, opvattingen zijn minder aan de zuilen, aan de klassieke denkschema's van de zuilen gebonden en minder konform. En deze secularisatie (verder bij katholieken, maar niet uitsluitend daar ; ook socialisten kennen een bepaalde mate van « secularisatie ») maakt een keuze-opstelling voor korte termijn, en dan ook aan het kiesplatform en aan kandidaten gebonden, mogelijk.

De lichte vooruitgang van de P.V.V. lijkt mogelijks verklaarbaar door een Vlaams opstelling van de Vlaamse P.V.V., alhoewel zij dit nog moet waar maken. Eerder nog lijkt de vooruitgang mogelijk de resultante van haar beklemtoning van prijzenstijging, levensduurte, belastingsstijging. De P.V.V. is de enige om strijdpunten sterk beklemtoond te hebben. Tevens zou de figuur en de propaganda van W. De Clercq kunnen gespeeld hebben. Mogelijks zit er een waarschuwing in tegen uitwassen van een al te grote syndikale inmenging, tegen een al te grote staatsinmenging.

De grilligheid in de uitslag van de B.S.P. lijkt nog moeilijker te duiden. Misschien spelen voor het eerst politieke figuren een rol in een socialistische uitslagbepaling. Er is evident de dynamische figuur van W. Claes in het vroeger nogal oubollige socialisme in Limburg. Moeilijker wordt het bij voorbeeld al in Ieper : heeft Breyne het daar kunnen klaarspelen ? Of met deze personifikatie alles gezegd is blijft zeer de vraag. Niettemin oriënteert de persoonlijke propaganda — en dit voor alle partijen — meer en meer het verkiezingsproces.

8. Samenstelling van Kamer, Senaat en Cultuurraden, of het begin van de ingewikkelde instellingen.

De stemmen van de kiezers worden omgerekend, tot zetels en dan ook machtsverhoudingen in het Parlement. Deze omrekening gaat gepaard met enige vertekening gezien het telsysteem D'Hondt, het kworum, de provinciale apparentering en de provinciale en gekoöpteerde senatoren. De B.S.P. bij voorbeeld verliest bij de Kamerverkiezingen zowat 10.000 stemmen maar wint 2 zetels bij. En de Volksunie met ongeveer een zelfde vooruitgang in Kamer en Senaatsverkiezingen wint 1 Kamerzetel en 5 Senaatszetels.

De samenstelling van Kamer en Senaat wordt gegeven in tabel V, waarin ook de sterkte van de taalgroepen zijn aangeduid.

TABEL V
Samenstelling van Kamer en Senaat

	Kamer				Senaat			
	Neder-landst.	Frans-talig	Tot.	Vershil 71-68	Neder-landst.	Frans-talig	Tot.	Vershil 71-68
CVP-PSC . . .	47	20	67	— 2	42	19	61	— 3
BSP	29	32	61	+ 2	22	27	49	— 4
PVV/PLP . . .	19	15	34	— 13	13	16	29	— 8
FDF/RW . . .	—	24	24	+ 12	—	19	19	+ 11
Volksunie . . .	21	—	21	+ 1	19	—	19	+ 5
KPB	1	4	5	—	—	1	1	— 1
	117	95	212		96	82	178	

Qua sterkte in het Parlement is slechts één tweepartijenregering mogelijk en wel volgens de formule van de uittredende regering : C.V.P.-P.S.C. met B.S.P. Deze coalitie beschikt over een ruime meerderheid in de Kamer (+ 21 zetels) en in de Senaat (+ 20 zetels). De drie traditionele partijen beschikken nog over de twee derde meerderheid in beide Kamers : in de Kamer (+ 19 zetels) en in de Senaat (+ 18 zetels). In toepassing van het nieuwe artikel 38bis van de grondwet moeten minimum 62 franstalige senatoren de alarmmotie steunen. Langs nederlandstalige kant is dit minimum 72 senatoren. De uitvoeringswetten van de grondwetsherziening waarvoor een bijzondere meerderheid is vereist, zoals voor art. 107quater, kan tegengehouden worden in het uiterste geval door 22 franstalige senatoren.

De grondwetsherziening heeft ook de Cultuurraden ingesteld. De samenvoeging van de Nederlandstalige parlementairen vormt de Cultuurraad voor de Nederlandse cultuurgemeenschap en de Cultuurraad voor de

Franse Cultuurgemeenschap bestaat uit de leden van de Franse taalgroep van beide Kamers. De eerste is dienvolgens samengesteld uit 213 leden en de laatste uit 177 leden. Geen enkele partij heeft de absolute meerderheid in de cultuurraden. In beide Cultuurraden beschikt de C.V.P.-P.S.C./B.S.P. regering over een meerderheid. Deze is evenwel aanzienlijk groter in de Nederlandse Cultuurraad (+ 33) dan in de Franstalige Cultuurraad (+ 9). Indien de huidige lijn in de verkiezingsuitslagen zich verder zou zetten zou het wel eens kunnen gebeuren dat een C.V.P.-P.S.C./B.S.P. regering wel over de meerderheid beschikt in het parlement, maar niet meer in een van beide Cultuurraden. Een soortgelijke situatie zal de vlotte werking van de nu toch al zeer ingewikkelde instellingen niet verhogen aangezien de uitvoerende macht, ook voor de decreten van de Cultuurraden, de nationale regering blijft, welke enkel van het nationale parlement het vertrouwen krijgen.

Besluit.

De verkiezingen van 7 november waren rustige verkiezingen, bijna apatisch verlopen verkiezingen. Doch de uitslag stelt problemen niet alleen omwille van de omvang van de verschuivingen maar omwille van de bevestiging en verdere aksentueringen van vroegere verschuivingen. De verkiezing van agglomeratie en federatie van 21 november hebben er nog een reeks problemen aan toegevoegd. Er is de dringende behoefte aan modernisering van het kiesstelsel. Er zijn de ingewikkelde structuren, de knelpunten en wrijvingen in de mechanismen opgezet door de grondwetsherziening. Er is het probleem van de federalisering. Er is verstarring in partijmechanismen en de danige veroudering van hun basisoriëntering. Er is een sterke tendens tot nepotisme bij de lijstensamenstelling van de traditionele partijen.

Deze problemen stellen scherpe uitdagingen voor de politici. Het gaat hierbij om het democratisch gehalte van het Belgisch politiek bestel. Daarnaast is er het ganse welvaartbeleid en van langs om meer vooral het welzijnsbeleid. Maximum binnen 4 jaren moeten de kiezers weer een oordeel uitspreken over wat de politici met deze uitdagingen gedaan hebben. Zullen de inspraakansen dan groter zijn ?

Résumé: Les élections législatives du 7 novembre 1971: Peu de changement sinon dans le personnel.

La dissolution assez inattendue des Chambres, le 24 septembre 1971, impliquait une promesse d'élection directe du gouvernement. Cette

promesse s'est cependant vite volatilisée. Des élections calmes et traditionnelles ont pris le relais, le gouvernement ayant choisi uniquement le moment le moins défavorable pour les partis de la majorité.

La composition des listes s'effectue dans un plus grand calme que de coutume et se déroule davantage par le biais de petits comités ou d'assemblées peu nombreuses. Cependant un grand changement de personnel se réalise par le retrait plus ou moins forcé de 65 parlementaires sortants; ce chiffre est, d'après la tradition établie depuis plusieurs élections, très élevé.

En dehors de Bruxelles la campagne est calme. Une personnification se manifeste de plus en plus, aussi bien en Wallonie qu'en Flandre. En ce qui concerne la personnification, Bruxelles a une longueur d'avance. Le penchant pour l'« argumentation » symbolique est une autre caractéristique de la campagne. On ne s'oppose pas sur les points litigieux, on ne les expose même pas.

Les résultats électoraux en Wallonie et à Bruxelles diffèrent fondamentalement de ceux de la Flandre. En Wallonie et à Bruxelles de grands changements se font jour: le P.L.P. est le grand perdant tandis que le F.D.F./R.W. sort des élections en grand vainqueur. En Flandre, par contre, il y a peu de changements dans les chiffres globaux, mais de région à région de petits gains et de petites pertes sont enregistrés. Ceux-ci cependant vont dans des sens divers et même souvent radicalement opposés. L'explication de ces changements reste encore à fournir. Une fois de plus, le nombre des votes blanc et non valables a augmenté.

La composition de la Chambre des Représentants et du Sénat issue de ces élections ne permet qu'une bipartite entre C.V.P.-P.S.C. et P.S.B. Les trois partis traditionnels possèdent encore numériquement plus des 2/3 des sièges. Certaines complications dans la réorganisation de l'Etat établie par la révision constitutionnelle, se font déjà entrevoir. Et cela n'est qu'un des problèmes que ces élections ont portés à l'attention de l'opinion publique.

Bibliografie.

- Ministerie van Binnenlandse Zaken. Verkiezingszaken. *Parlementsverkiezingen. Kamer der Volksvertegenwoordigers. Senaat. Officiële uitkomsten van 31 maart 1968 en van 7 november 1971.* Brussel, 1971, 2 delen, tweetalig, offset.
- Ministerie van Binnenlandse Zaken. Verkiezingszaken. *Parlementsverkiezingen. Uitslagen der verkiezingen van 7 november 1971. Volledige vernieuwing van Kamer en Senaat.* Brussel, 1972, tweetalig, 194 blz. + 20 tabellen.
- BIWP-IBSP. *De parlementsverkiezingen van 7 november 1971. Les élections législatives du 7 novembre 1971.* In: *Res Publica*, 1972, XIV, n° 2, blz. 165-398.

- DE HAENE J., VERLINDE W. *De verkiezingen van 7 november 1971. Uitslagen, vergelijkingen en commentaar.* In: *De Gids op maatschappelijk gebied*, 1972, LXIII, n^r 1, blz. 23-66.
- MABILLE X. *La dissolution des Chambres.* In: *Courrier hebdomadaire CRISP*, n^r 533, blz. 15-19.
- CEPESS. *Verkiezingsprogramma's en regeringsverklaring.* In: *CEPESS Dokumenten*, 1971, n^{rs} 3-4.
- CRISP. *La préparation des élections législatives du 7 novembre 1971 : la stratégie des candidatures dans les partis.* In: *Courrier hebdomadaire*, n^r 537, 24 blz.; n^r 538, 20 blz.; n^r 539, 23 blz.
- CRISP. *Les élections législatives du 7 novembre 1971.* In: *Courrier hebdomadaire*, n^r 544, 19 blz.; n^r 545, 22 blz.
- CRISP. *Elections législatives de 1971 : la désignation des sénateurs provinciaux et cooptés.* In: *Courrier hebdomadaire*, n^r 557, 32 blz.; n^r 558, 32 blz.
- CRISP. *Les élections provinciales du 7 novembre 1971 : résultats et conséquences.* In: *Courrier hebdomadaire*, n^r 547, 33 blz.
- CRISP. *Les premières élections des conseils d'agglomération et de fédération dans la région bruxelloise (21 novembre 1971).* In: *Courrier hebdomadaire*, n^{rs} 553-554, 45 blz.; n^{rs} 559-560, 41 blz.

27 oktober 1972

